

УЧИЛИЩНОТО НАСТОЯТЕЛСТВО В КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ

ПЕНКА НЕНОВА ЦОНЕВА

Penka Nenova Tsoneva. THE SCHOOL BOARD IN THE PRINCIPALITY OF BULGARIA

Резюме. В освободена България училищното управление навлиза в качествено нов етап от своето развитие и се характеризира с няколко съществени признака – изграждане на държавна училищна система, законодателно постановяване на училищните отношения и връзки, изграждане на структурите на училищно управление на трите равнища и развитие на техните функционални и субординативни отношения. Настоящото изследване, историко-педагогическо по характер, представя общото и особеното в статута и функциите на училищното настоятелство в качеството му на местен орган на училищно управление в Княжество България.

Ключови думи: училищно настоятелство; училищно управление; статут и функции на местния орган за училищно управление; тенденции.

Summary. In liberated Bulgaria, school management is entering a qualitatively new stage of its development and is characterized by several essential features - construction of a state school system, legislative stipulation of school relations and connections, construction of school management structures at the three levels and development of their functional and subordinate relations. The present study, historical-pedagogical in nature, presents the general and the special in the status and functions of the school board in its capacity as a local body of school management in the Principality of Bulgaria.

Keywords: school board; school management; status and functions of the local school governing body; trends.

Предговор

Целта на студията е да се открият основни тенденции в развитието на статута и функциите на училищното настоятелство в Княжество България през периода 1878-1885. Изследователската методология е адекватна на поставената цел. Заявена на конкретно научно и технологическо равнище тя се идентифицира с приоритетното използване на синтетико-аналитичния, документалния, биографичния, херменевтичния и хронологичния метод. Познавателният статус и интегративното използване на тези методи, от една страна, и историко-педагогическият характер на изследването, от друга, определят единството в прилагането на двете епистеми – конструктивистката и херменевтичната.

Проучваният проблем е от съществено значение за съвременната педагогическа практика. Динамиката на обществения живот в глобален и национален план отправя нови предизвикателства пред съвременното училище и неговото управление, свързани с прилагането на адекватни подходи, форми и методи. Неизчерпаеми възможности в това отношение съдържа историческият опит, доказал непреходната устойчивост на положителни управленски практики на местно равнище в Княжество България. Техните съвременни рефлексии са в пряка връзка с научно приложния аспект на изследвания проблем, който има дискуссионен характер и значим потенциал за издигане качеството съвременното училищно управление.

Историческа обстановка

С подписването на Сан Стефанския прелиминарен договор се очертават границите на бъдещата българска държава¹ и се определя формата ѝ на управление. По силата на международния акт Османската империя приема създаването на трибутарно българско княжество, чиито граници са в съответствие с признатите от Цариградската

¹ В подписания в Сан-Стефано мирен договор се очертават границите на новата държава. Тя обхваща ок. 80 % от българската етническа територия на юг от река Дунав, определяна дотогава на повече от 200 хил. км². В тази държава българите са 62,1 %, турци и татари – 21,4 %, албанци – 5,8 %, гърци – 2,6 %, черкези – 1,7 %, румъни – 0,4 %, цигани, евреи и др. – 6,0 %. В религиозно отношение немюсюлманите са 62,6 %, а мюсюлманите – 37,4 %. В новата държава попадат ок. 83 % от всички българи от владенията на Османската империя на Балканския полуостров. Останалите по-малко от 17 % остават в териториите, присъединени към Сърбия (Нишкия санджак), Румъния (Северна Добруджа) и др. (Аркадиев, Д., 2010: 3).

посланическа конференция изконни етнически граници на българската нация. „България се издига в автономно, поданно княжество, с християнско правителство и народна милиция. Пространството на българското княжество е определено в общи черти върху тук приложената карта, която ще трябва да служи за основа на окончателното разграничение.“² (Санстефански договор, 1878: чл. 6).

Няколко месеца по-късно територията на Санстефанска България е прекроена с решенията на Берлинския конгрес. Подписаният на 13 юли 1878 г. Берлински мирен договор разкъсва етническото и политическо единство на българската нация. Територията на Българското Княжество е значително ограничена и включва земите между р. Дунав и Стара планина, заедно със Софийския санджак. Нейните граници и устройство на автономно и трибутарно княжество със сюзерен султана, християнско правителство и народна милиция са уредени в чл. чл. 1-12 на международния акт (Берлински договор, 1878: чл. чл. 1-12).

Стара планина се явява границата между Княжество България и Източна Румелия³, като последната е със статут на автономна област в границите на

² “Като се отделя от новата граница на сръбското княжество, граничната линия ще следва западната граница на Вранянската каза до планинската верига Карадаг. Като завива на запад, линията ще следва западните граници на Кумановската, Кочанската и Тетовската каза до планината Кораб; оттам - по реката Велещица до вливането и в Черни Дрин. Като отива на юг по Дрин и след това по западната граница на Охридската каза към планината Лина, границата ще следва западните граници на казите Корча и Старово до планината Грамос. След това през Костурското езеро граничната линия ще стигне до реката Мъгленица и след като следва нейното течение и мине южно от Яница (Енидже Вардар), ще се отправи през устието на Вардар и през Галико към селата Парга и Сарайкьой; оттам - през средата на езерото Бешикгьол към устията на Струма и Места и по морския бряг до Буругьол; по-нататък, вземайки североизточно направление към планината Чалтепе, през Родопската планинска верига до планината Крушово, през черните Балкани (Карабалкан), през планините Ешеккулачи, Чепелион, Караколас и Ишиклар до реката Арда. Оттам граничната линия ще бъде трасирана по направление на гр. Чирмен и като остава на юг гр. Одрин, през селата Сюгюлю, Карахамза, Арнаутчени, Акарджи и Енидже до реката Теке Дереси. Като следва течението на Теке Дереси и на Чорлу Дереси до Люлебургаз и оттам през реката Суджакдере до селото Сергюен, граничната линия ще отиде през височините направо към Хаким Табияси, гдето ще достигне Черно море. Тя ще остави морския бряг при Манкалия и следвайки южните граници на Тулчанския санджак, ще достигне Дунава над Расово.“ (Санстефански договор, 1878: чл. 6).

³ „Образува се провинция Източна Румелия, която ще се намира на юг от Балкана и която ще остане под пряката политическа и военна власт на султана, при условие на административна автономия. Тя ще се ръководи от генерал-губернатор християнин.“ (Берлински договор, 1878: чл. 13).

Османската империя. Територията и границите на създадената провинция под християнски генерал-губернатор с името „Източна Румелия“ са уредени в чл. 14 на международния договор, а нейното устройство – в чл. чл. 13-22 (пак там: чл. чл. 12-22). Македония и Одринска Тракия остават в пределите на Османската империя.

**Конституционни принципи
на устройство и управление на образованието
в Княжеството**

За конституционното управление на Княжество България чл. 4 на международния акт предвижда „едно събрание от първенците (нотабилите) на България, което ще се свика в Търново, ще изработи преди избирането на княза органическия устав на Княжеството. Правата и задълженията на различните народности да се вземат предвид. В онези местности, където българите са смесени с турско, гръцко, румънско или друго население, ще се вземат под внимание правата и интересите на тези народности, доколкото се отнася до изборите и изработването на органическия устав.“ (пак там: чл. 4). В духа и за удовлетворяването на клаузата на 16.04.1879 г. е приета Конституцията на Българското Княжество, която възпроизвежда съобразно конкретните обществени условия в България европейския либерален държавен модел, защитавайки неприкосновеността на личността и пакета от граждански свободи – на словото и печата, на вероизповеданието, на обществените и политическите сдружения, на събранията, на задължителното и безплатно начално образование.

Учредителите решават, след продължителни разисквания, първоначалното образование да бъде безплатно и задължително (Конституция на Българското Княжество, 1879 г.: чл. 78). Член 78 на основния закон, според който „първоначалното учение е безплатно и задължително за все поданици на Българското Княжество“, поставя уредбата на учебното дело върху няколко фундаментални принципа. Става дума за безплатност и задължителност на образованието, чрез които се гарантира принципът за право на образование, а това на свой ред предполага равнопоставеността.

Конституционно регламентираният принципи на устройство и управление на образованието са в духа на дълбоко вкорененото в българската национална традиция

съзнание за полагащо се право на образование. Правото на образование се възприема като право (интерес) от най-висш порядък. Образованието е форма за придобиване на знания, които са едни от най-важните човешки блага, съдействащи за многостранното формиране на личността. Това му предназначение го поставя в центъра на държавната образователна политика.

Развитие на статута и функциите на училищното настоятелство през периода 1878-1885

Съществената промяна, която настъпва в образованието след Освобождението, е в областта на неговото управление. Създава се държавна, централна власт, която поема управлението на всички училища в страната.

Първите стъпки в изграждането на новите управленски структури са неразривно свързани с името на един от най-учените български мъже и общественици – Марин Дринов (1833-1906). Той е първият законодател на новата училищна система в освободена България. Като завеждащ Отдела за народно просвещение и духовни дела през третия (мирновременен)⁴ и четвъртия (заклучителен)⁵ етап на Временното руско управление (ВРУ) М. Дринов успява за кратко време да реорганизира и новоорганизира училищата в страната, изхождайки от утвърдените демократични традиции на нашето предосвободенско училище, без да копира механично нито българския, нито руския, нито западноевропейския опит. Той „не се увлича по чуждо влияние при създаването на учебното дело на нова България, не се поддава на руската система, а свързва това дело непосредствено с направеното от българския народ преди Освобождението и по този начин поставя нашето просвещение на родна национална почва, старайки се да придаде на училищата автономно управление“ (Йорданов, В., 1925: 46). С издадените от него първи законодателни актове той конституира образователната ни система, поставяйки основите на нейната тристепенна структура. В „Дял втори Управление на народните училища“ и „Притурка № 1 Инструкция за окръжните инспектори“ на „Привременния устав за народните училища“ от 29.08.1879

⁴ От подписването на Санстефанския договор (03.03.1878) до Берлинския конгрес (13.06.-13.07 1878).

⁵ От Берлинския конгрес до май 1879 г.

г. подробно очертава статута и функциите на двете йерархични нива на училищно управление – регионалното и общинското.

Училищното настоятелство се съхранява като колективен и демократичен институт на местно равнище на училищно управление. Запазва се традицията всяка година общините да избират пряко ново настоятелство от минимум трима члена, отличаващи се „съ любовъ къмъ училищната работа, както и съ ревностъ къмъ напредъкъ на училищата“ (Дринов, М., 1990: чл. 30). Техните основни управленски функции са свързани със събирането на училищните приходи и управление на материалната част на училището. „За управлението материалната страна на народните училища, общината избира измежду членовете си училищно Настоятелство, длъжностите на което са: а) да прибира училищните приходи и да ги иждивява дето трябва; б) да измишлява и обсъжда начините за подобряване материалната страна на училищата; в) да изнамерва средства за материално подпомагане на бедни ученици, които се учатъ успешно“ (пак там: чл. 28).

От една страна, чрез настоятелите в качеството на доброволни служители на просветното дело местните жители пряко участват в уредбата на материалното осигуряване на училището. От друга страна, отсъствието на административни умения у настоятелите създава определени неудобства за общината. „Особено по селата на западните окръжия настоятелствата никак не успяват; например в Кюстендилското окръжие 69 % от настоятелите са безкнижни, защото други възрастни лица няма“ (Иречек, К., 1905: 380). Налице е потребност от законодателни и управленски мерки за справяне с колизията, характерна и за други региони. Държавата е необходимо, според Иречек, да оказва помощ на училищните настоятелства и заради техния променлив състав и недостатъчен административен опит. Въпреки тези и аналогични трудности на централно⁶ и регионално ниво на училищно управление, в Княжество България след

⁶ През изследвания период е налице постоянна промяна в състава на просветното министерство, „което създава голямо затруднение в управлението на страната. Само в първите две години се редуват 7 министри на Народната просвета (един е бил министър само 17 дни).“ (Раднев, Н., 1984: 17). Това са министрите: Тодор Бурмов (5 юли 1879 – 26 юли 1879), Георги Атанасович (26 юли 1879 – 24 ноември 1879), Климент Търновски (24 ноември 1879 – 24 март 1880), Иван Гюзелев (26 март 1880 – 24 ноември 1880), Петко Славейков (24 ноември 1880 – 17 декември 1880), Михаил Сарафов (17 декември 1880 – 27 април 1881; 27 април 1881 – 29 април 1881), Константин Иречек (29 април 1881 – 1 юли 1881; 1 юли 1881 – 23 юни 1882).

Освобождението откриваните нови училища нарастват прогресивно. „И докато през 1878-1879 учебна година в Княжество България има общо 1088 основни и класни училища, то само за около две години, до 1880-1881 учебна година, в страната са открити нови 321 училища и общият им брой се покачва на 1409“, като общият брой на всички училища е над 2211 (Раднев, Н., 1984: 6 и 17).

Настоятелите имат косвена връзка с учебната дейност, доколкото подкрепят „нравствено учителите във усилията им за подобряване на тая част“ и издирват и назначават учителите на вакантните места с подкрепата на окръжния инспектор (Дринов, М., 1990: чл. 29). За разлика от пълната автономия на настоятелството през Възраждането, въздигаща го в орган за обществено самоуправление, в новите условия тази автономия е ограничена от държавата. Едни от най-важните функции на училищната община са отнети от държавата, която определя целите и програмите на училищата, изработва училищното законодателство, определя ценза на учителите и контролира подготовката им (Ванков, Н, 1935: 201). Методическото ръководство на училищата М. Дринов възлага на отдел „Народна просвета и духовни дела“, който разработва цяла система от правила, залегнали в програмите⁷ на различните видове училища и в таблиците за числото на уроците през седмицата в класическите гимназии и реалните училища. На централно ниво отделът планира, организира и контролира учебния процес в народните училища, а окръжните училищни инспектори контролират учебната и методическата дейност в съответния регион. Съгласно издадената на 01.04.1879 г. „Особена инструкция за окръжните училищни инспектори“ инспекторът не само установява състоянието на учебното дело в региона, съставя ежеседмично отделни планове на уроците за всяко училище, но се грижи и за избиране на училищни настоятелства в селища, където няма такива (Раднев, Н., 1984: 46-47).

В условията на Временното руско управление се откроява тенденция на съчетаване на централизацията при осъществяване на държавната образователна политика и управление с широка децентрализация, намерила израз в ангажираността на родителите и обществеността при решаване на училищните проблеми, в местната

⁷ Програма на първоначалното народно училище, Програма на двукласното народно училище, Програма на четирикласното народно училище, Програма на реалните училища, Програма на първите четири класа на класическите гимназии, Програма на първите четири класа на реалните училища.

автономия при стопанисване на народните училища и др. (Иванова, П., 2024: 37). Тенденцията се съхранява и при управлението на министър Иван Гюзелев (26 март 1880 – 24 ноември 1880), когато училищното настоятелство поема изключително важната функция по материалното поддържане на училищата. При недостиг на необходимите средства настоятелите обявяват дефицита на общо събрание, „което избира и опълномощава особенна комисия за разхвърляне тая част върху членовете на общината“ (Законъ, 1880: чл. 2). Същевременно перманентно се разискват въпросите относно създаването на източници на средства за развитие и усъвършенстване на училищната материална база. За целта се отделя част от държавните и безстопанствени имоти, а също и от църковните имоти за издръжка на училищата. При откриването на нови училища на разположението на Министерството на народното просвещение (МНП) се предоставят всички сгради в окръга и общината, обслужвали културно-просветни цели, с цел осигуряване на годни училищни помещения. Създават се фондове за подобряване материалното състояние на учебното дело.

Тенденцията към децентрализирано общинско управление на училищата се разгръща и при управлението на министър Михаил Сарафов (17 декември 1880 – 27 април 1881; 27 април 1881 – 29 април 1881), когато регламентираният избор на настоятелство в „Инструкцията за окръжните училищни инспектори“ добавя няколко нови момента. Предявяват се по-високи изисквания към състава на училищното настоятелство предвид разширените му функции по издръжката на училищата в общината, свързани с управлението на движимите и недвижими училищни имоти, и по съдействието му за редовно посещение на занятията от учениците (Инструкция, 1881: чл. 68). Начинът за избиране на настоятелите е аналогичен на този на общинските власти, а минималният им брой е двама за селата и четирима за градовете, като препоръката е поне един от тях да е член на Общинския съвет и един да е свещеник. Същевременно те трябва „да са хора честни и ученолюбиви, които се отличават с ревност към учението, които се ползват с общо уважение, които може би са ходели по други места и са видели що свят и които знаят да оценяват образованието и ползата му. Настоятелите могат да бъдат и по-стари хора, които се ползват от голямо почитание, и по-млади, които се отличават с енергическо трудолюбие“ (Инструкция, 1881: чл. 71).

Регламентираните качества на членовете на училищното настоятелство са също така израз на почетното място, което те заемат в обществената йерархия, на

високото доверие, което им се оказва като представители на обществеността в училищното управление. Независимо от редуцираните му кадрови и методически функции, настоятелството се утвърждава като местен, колективен, обществен орган на училищно управление със стопанско-административен характер. То носи историческата отговорност и решаваща роля за материалното и финансово осигуряване на училището.

Тенденцията към децентрализирана училищна система най-пълно се разгръща с приемането на Закона за обществените и частни училища от 1885 г. Този първи системен просветен закон в своите 146 члена подробно урежда административните отношения между правителството, училищната общност и окръжните училищни съвети, целеполагайки силно децентрализирана организация на учебното дело у нас. Издига се ролята на общината, която се задължава да има училище и да включи в своя бюджет разходите⁸ по неговото финансово осигуряване (Закон, 1885: чл. чл. 9 и 19). Разширяват се функциите на създадените към общинските съвети настоятелства, които се грижат както за финансовата обезпеченост на училищата, редовното месечно изплащане на учителските заплати, чийто размер е определен от общинския съвет, закупуването на учебни пособия и подпомагане на бедни ученици, така и за назначаването на учителите в първоначалните и главните (след одобрението на инспектора) училища, за обхвата на подлежащите на начално учение деца и редовното посещение на занятията, за решаването на възникнали противоречия между учители и между родители и учители (пак там: чл. 42). Член на училищното настоятелство⁹ със съвещателен глас по учебната част е главният учител, под чието председателство учителският съвет управлява училището в дисциплинарно и учебно отношение (пак там: чл. чл. 41 и 72). С тези изменения по посока на разгръщане функциите на училищните настоятелства „се постига една действителна автономия на училищната

⁸ Сумата, поместена в общинския бюджет за училищните разходи, се покрива от следните източници: приходи от недвижими имоти или капитали, предоставени на училището от общината или частни лица; ¼ от печалбата на общината от капитала ѝ в земеделската каса; черковните приходи, предоставени на училището; доброволни помощи и частта на общинския разход, определен в годишния бюджет на общината за училищни разноси (Закон, 1885: чл. 26).

⁹ В градските общини настоятелството се състои от пет члена – от кмета и четирима, избрани от избирателите при избора на общински съвет, всичките потвърдени от образователния министър, а в селските – от кмета като председател и двама избрани от населението при избора на общински съвет, потвърдени от окръжния съвет (Закон, 1885: чл. чл. 33 и 34).

община“ (Цоков, Г., 1996: 71). Така изразената тенденция към децентрализация в управлението на училищната институция достига своя връх. Профилирана е една действително автономна образователна система, която функционира, от една страна, върху общовалидни административни разпоредби, характерни за модерните държави, а от друга – върху принципите на широка децентрализация на училищното управление.

Обобщение

Проучването на статута и функциите на училищното настоятелство в тяхното развитие през периода 1878-1885 налага следните основни изводи:

Първо, ако до Освобождението нашите училища се ръководят от училищните настоятелства като автономни, колективни и обществени органи за училищно управление, то след Освобождението „държавата се явява като втори силен фактор и заема ръководна роля. Тя запазва училищното настоятелство като училищен институт, като си присвоява правото да организира училищата и да определя правата и длъжностите на самите настоятелства“ (Ванков, Н. и М. Герасков, 1921: 41). Държавата е не само решаващ фактор в организацията и ръководството на учебното дело, но и сътрудник на настоятелството. Умелото съчетание между държавното регулиране на вътрешното управление на училищата, от една страна, и общественото мнение и контрол върху тях, от друга, води до постигане на такива резултати в училищното дело, които не могат да се постигнат в условията на чужда политическа власт в продължение на цяло столетие (Нойков, П., 1926: 47). Даже в условията на Временното руско управление, когато централизацията е неизбежна при изграждането на държавната образователна система, тя е съчетана „с широка децентрализация и местна автономия при управлението и стопанисването на народните училища“ (Цоков, Г., 1996: 68). Училищното настоятелство съхранява характера си на колективен и автономен орган на местно училищно управление с вариращи функции през периода 1878-1885 г.

Второ, най-непосредствените субекти за управление на материалната база и издръжката на училищата са училищните настоятелства. Независимо от промените в техния статут – демократично избрана структура или комисия към общината – грижата за стопанисването на училищните имоти и материалното осигуряване на учебното дело си остава тяхна неизменна функция. Същевременно училищните имоти са важен източник за материално и финансово осигуряване на народните училища. Силният

законодателен акцент върху участието на населението в увеличаването, стопанисването и използването на училищните имоти е следствие от затрудненото положение на началните училища. Това участие се осъществява чрез училищното настоятелство. Обедняването обаче на по-голямата част от населението не позволява активното му включване в подпомагането на учебното дело. Дарителството, за разлика от епохата на Възраждането, не заема подобаващо място. Ето защо историческата отговорност и роля на училищното настоятелство в материалното и финансовото осигуряване на училището е решаваща.

Трето, открояват се две интерфериращи се тенденции – от една страна, на редуциране функциите на настоятелството в условията на българската държавност спрямо тези през възрожденската епоха, и от друга, на прогресивното им нарастване в периода от Освобождението до Съединението. От орган за управление на материалната част на училището и събиране на училищните приходи при Временното руско управление, в началото на 80-те години на XIX в. функцията по материалното поддържане на училищата се разгръща по посока на създаване на фондове и нови източници на средства за подобряване материалното състояние на учебното дело. Стопанско-административните функции на настоятелите се разширяват и с поетата от тях отговорност по управлението на движимите и недвижими училищни имоти и съдействието за редовно посещение на занятията от учениците. В средата на 80-те години на XIX в. се постига една действителна автономия на училищната община, която поема както грижата по финансовото обезпечаване на училищата и учителските заплати, така и по назначаването на учителите в първоначалните и главните (след одобрението на инспектора) училища. Добавя се социалната функция, свързана с подпомагането на бедните ученици, а така също и контролната относно обхвата на подлежащите на начално учение деца. Още по-тясна става връзката на настоятелството и неговото взаимодействие с родителската и учителската общност, като в случай на възникнали спорове в тях настоятелството поема арбитражна функция.

Използвани извори и литература

Берлински договор, 1878 година.

[https://bg.wikisource.org/wiki/Берлински договор 1878 година](https://bg.wikisource.org/wiki/Берлински_договор_1878_година) [Berlinski dogovor, 1878 godina. [https://bg.wikisource.org/wiki/Berlinski dogovor 1878 godina](https://bg.wikisource.org/wiki/Berlinski_dogovor_1878_godina)].

Ванков, Н. и М. Герасков (1921) Училищно законодателство и училищна администрация. Враца. [Vankov, N. i M. Geraskov (1921) Uchilishtno zakonodatelstvo i uchilishtna administratsia. Vratsa.].

Ванков, Н. Реформа в института училищно настоятелство. – Просвета, 2, 1935. [Vankov, N. Reforma v instituta uchilishtno nastoyatelstvo. – Prosveta, 2, 1935.].

Дринов, М. Привременен устав на народните училища. – Управление на образованието, 6, 1990. [Drinov, M. Privremenen ustav na narodnite uchilishta. – Upravlenie na obrazovaniето, 6, 1990.].

Закон за обществените и частни училища от 1885 г. – Държавен вестник, 13, 09.02.1885. [Zakon za obshtestvenite i chastni uchilishta ot 1885 g. – Darzhaven vestnik, 13, 09.02.1885.].

Законъ за материялното поддържане и учебното преустройство на училищата. (Приетъ отъ Народното Събрание на 21-й Май 1880 год. и утвърденъ съ Княжески указъ подъ № 226отъ 23 Май с. г.) – Управление на образованието, 6, 1990, 17-18. [Zakona za materiyalното poddarzhanie i uchebното preustroystvo na uchilishtata. (Prieta ota Narodното Sabranie na 21-y May 1880 god. i utvardena sa Knyazheski ukaza poda № 226ota 23 May s. g.) – Upravlenie na obrazovaniето, 6, 1990, 17-18.].

Закон за предучилищното и училищно образование, Държавен вестник, бр. 79 от 13.10.2015, в сила от 01.08.2016 г., последно изм. и доп. ДВ. бр. 26 от 27.03.2025 г. [Zakon za preduchilishtното i uchilishtno obrazovanie, Darzhaven vestnik, br. 79 ot 13.10.2015, v sila ot 01.08.2016 g., posledno izm. i dop. DV. br. 26 ot 27.03.2025 g.].

Иванова, П. (2024) Нормативна уредба на взаимодействието между семейството и институциите в системата на предучилищното и училищното образование в българското законодателство. – Годишник на Софийския университет, кн. Педагогика, т. 117. [Ivanova, P. (2024) Normativna uredba na vzaimodeystviето mezhdu semeystvoto i

institutsiite v sistemata na preduchilishtnoto i uchilishtnoto obrazovanie v balgarskoto zakonodatelstvo. – Godishnik na Sofiski universitet, kn. Pedagogika, t. 117.].

Инструкция за окръжните училищни инспектори. – Държавен вестник, 17, 1881.
[Instruktsia za okrazhnite uchilishtni inspektori. – Darzhaven vestnik, 17, 1881.].

Иречек, К. (1905) Главно изложение върху положението на учебното дело в Княжество България. – В: Ванков, В. Из архивата на Министерството на народното просвещение 1878/ 1979 – 1884/ 1885. София. [Irechek, K. (1905) Glavno izlozhenie varhu polozhenieto na uchebnoto delo v Knyazhestvo Bulgaria. – V: Vankov, V. Iz arhivata na Ministerstvoto na narodnoto prosveshtenie 1878/ 1979 – 1884/ 1885. Sofia].

Йорданов, В. (1925) Развитие на нашето просветно дело от Освобождението до войните (1878-1913). София. [Yordanov, V. (1925) Razvitie na nasheto prosvetno delo ot Osvobozhdenieto do voynite (1878-1913). Sofia.].

Конституция на Българското княжество, 1879 година. <https://www.parliament.bg/bg/17>
[Konstitutsia na Balgarskoto knyazhestvo, 1879 godina. <https://www.parliament.bg/bg/17>].

Нойков, П. (1926) Поглед върху развитието на българското образование от Паисия до края на XIX в. Кн. XXII, 5, София. [Noykov, P. (1926) Pogled varhu razvitiето na balgarskoto obrazovanie ot Paisia do kraya na XIX v. Kn. XXII, 5, Sofia.].

Раднев, Н. (1984) М. Дринов и К. Иречек и просветното дело в Княжество България. София. [Radnev, N. (1984) M. Drinov i K. Irechek i prosvetnoto delo v Knyazhestvo Bulgaria. Sofia.].

Санстефански договор, 1878 година <https://vivafolk98.blogspot.com/2014/03/1878.html>
[Sanstefanski dogovor, 1878 godina <https://vivafolk98.blogspot.com/2014/03/1878.html>].

СБОРНИКЪ. СЪДЪРЖАЩЪ 1 Приврѣмень Уставъ за народнитѣ училища и тѣхнитѣ програми, — 2 Приврѣменни Правила за Рѣалнитѣ училища, тѣхната програма и штатове и 3Програма на първитѣ два класса отъ класична Гимназия и нейнитѣ штатове, Издаденъ отъ управляющій отдѣла на народното просвещение и духовните дела. Пловдив, 1878. [SBORNIKA. SADARZhAShtA 1 Privrѣmena Ustava za narodnitѣ uchilishta i tѣhnitѣ programmi, — 2 Privrѣmennii Pravila za Rѣalnitѣ uchilishta, tѣhnata programma i shtatove i 3Programma na parvitѣ dva klassa ota klaosichna Gimnazia i neynitѣ

shtatove, Izdadena ota upravlyayushtiy otdѣla na narodnoto prosveshtenie i duhovnite dela. Plovdiv, 1878.l.

Цоков, Г. (1996) Управление на образованието на общинско ниво през периода от Освобождението до края на 20 век. – Педагогика, 10. [Tsokov, G. (1996) Upravlenie na obrazovaniето na obshtinsko nivo prez perioda ot Osvobozhdenieto do kraya na 20 vek. – Pedagogika, 10.l.

П Р И Л О Ж Е Н И Е 1

МИНИСТРИ НА НАРОДНОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ

Министър Тодор Бурмов (5.07.1879 – 26.07.1879) – представител на Консервативната партия

Министър Георги Атанасович (26.07.1879 – 24.11.1879) – представител на Консервативната партия

Министър Климент Търновски (24.11.1879 – 24.03.1880) – представител на Консервативната партия

Министър Иван Гюзелев (26.03.1880 – 24.11.1880) – представител на Либералната партия

Министър Петко Славейков (24.11.1880 – 17.12.1880) – представител на Либералната партия

Министър Михаил Сарафов (17.12.1880 – 27.04.1881) – представител на Либералната партия

Министър Михаил Сарафов (27.04.1881 – 29.04.1881) – представител на Либералната партия

Министър Константин Иречек (29.04.1881 – 1.07.1881) – безпартиен

Министър Константин Иречек (1.07.1881 – 23.06.1882) – безпартиен

Министър Георги Теохаров (23.06.1882 – 3.03.1883) – безпартиен

Министър Димитър Агура (3.03.1883 – 7.09.1883) – безпартиен

Министър Димитър Моллов (7.09.1883 – 31.12.1883) – представител на Прогресивнолибералната партия

Министър Димитър Моллов (1.01.1884 – 29.06.1884) – представител на
Прогресивнолибералната партия

Министър Райчо Каролев (29.06.1884 – 9.08.1886) – представител на Либералната
партия

П Р И Л О Ж Е Н И Е 2

Из „Привремененъ Уставъ за Народните Училища“

28. За управлението материалната страна на народнитѣ училища, общината избира измежду членоветѣ си училищно Настоятелство, длѣжноститѣ на което сж: а) да прибира училищнитѣ приходи и да ги иждивява дѣто трѣбва; б) да измишлява и обсъжда начинитѣ за подобряване материалната страна на училищата; в) да изнамѣрва срѣдства за материално помагане на бѣдни ученици, които се учятъ успѣшно.

29. Училищното настоятелство, ако и да не се мѣси въ учебната частъ на училищата, все-пакъ подкрѣпява нравствено учителетѣ въ усилията имъ за подобряване на тая частъ.

30. Училищното настоятелство трѣбва да състои не по-малцѣ отъ три члена, които общината избира за една година измежду по-развититѣ си членове.

Тие членове трѣбва да се отличаватъ още и съ любовъ къмъ училищната работа, както и съ ревностъ къмъ напрѣдкътъ на училищата.

31. Въ оние градища, дѣто училищата добиватъ помощъ отъ градскитѣ приходи, единъ отъ членоветѣ на Градский Съвѣтъ е сжцевременно и непремѣнъ членъ на мѣстното Училищно Настоятелство.

32. Въ края па годината отъ пзбиранѣто Училищното Настоятелство дава смѣтка на Общината си за своитѣ работи.

33. Единъ и сжщий членъ отъ училищното настоятелство може да бжде избранъ и за другата година що иде.

34. Всѣкое несіюразумѣние помежду Настоятелството и Общината или учителетѣ, разглежда се въ Окржжний Училищенъ Съвѣтъ.

Из „Привремененъ Уставъ за Народните Училища“

Утвърденъ отъ

Императорский Русски Комиссаръ

Князь Дондуковъ Корсаковъ

29 Августъ 1878 г.

П Р И Л О Ж Е Н И Е 3

Из „Законъ за материалното поддържане и учебното преустройство на училищата“

Чл. 2. Размерът на недостающата част се показва от училищното настоятелство в едно общо събрание, което избира и упълномощава особена комисия за разхвърляне тая част върху членовете на общината.

Из „Законъ за материалното поддържане и учебното преустройство на училищата“, приетъ от Народното събрание на 21-й Май 1880 год. и утвърденъ съ Княжески указъ подъ № 226 отъ 23 Май с. г.

П Р И Л О Ж Е Н И Е 4

Из „Законъ за обществените и частните училища“ от 1885 г.

в) Настоятелствата.

Чл. 32. Настоятелствата се избиратъ, когато се избиратъ общинските съвети.

Чл. 33. В градските общини училищното настоятелство състои отъ петъ члена, сиречь, отъ кмета като председателъ и отъ четири членове, избрани отъ избирателите при избора на общинския съветъ, всички потвърдени отъ Министра на Народното Просвещение.

Чл. 34. Въ селските общини училищното настоятелство се състои отъ кмета като председателъ, и отъ двама членове, избрани отъ населението при избора на общинския съветъ, и потвърдени отъ окръжния съветъ.нистра на Народното Просвещение.

Чл. 34. Въ селските общини училищното настоятелство се състои отъ кмета като председателъ, и отъ двама членове, избрани отъ населението при избора на общинския съветъ, и потвърдени отъ окръжния съветъ.те:

- 1) то нагледва училищното здание и покъщнините му, грижи се за неговата чистота и здраве, както и за редовното отопление;
- 2) управлява училищния фонд, приема подаръци, направени за училището, и изнамерва нови източници за училищните приходи;
- 3) грижи се за купуване учебни пособия;

4) изнамира средства за поддържане бедни ученици

5) съставя, преди началото на учебната година, списък на децата, които са на възраст за учение

.....

10) грижи се за редовното заплащане на учителите;

**Из „Законъ за обществените и
частните училища“ – Държавен вестник,
бр. 13, 9 февруари 1885 год.**

П Р И Л О Ж Е Н И Е 5

Из Глава 17 *Настоятелства*

на Закона за предучилищното и училищно образование,

в сила от 01.08.2016 г.

Чл. 306. (1) Настоятелствата са независими доброволни сдружения за подпомагане дейността на образователната институция.

(2) Към всяко училище, детска градина или център за подкрепа за личностно развитие може да се създава само едно настоятелство.

(3) Настоятелство може да се създава и към група детски градини, училища и центрове за подкрепа за личностно развитие в населеното място, към които няма създадено настоятелство по ал. 2.

(4) Настоятелствата се създават като юридически лица с нестопанска цел за осъществяване на общественополезна дейност и организират дейността си при условията и по реда на Закона за юридическите лица с нестопанска цел и в съответствие с разпоредбите на този закон, на устава или на учредителния си акт.

Чл. 307. (1) Настоятелството се учредява по инициатива на директора на детската градина, училището или центъра за подкрепа за личностно развитие или на родители, учители или общественици.

(2) Лицата по ал. 1 отправят покана за участие в учредително събрание чрез средствата за масово осведомяване и/или лично до видни общественици, дарители, представители на юридически лица.

Чл. 308. (1) Органи на настоятелството са общото събрание и съветът на настоятелите.

(2) Членовете на съвета на настоятелите се избират от общото събрание за срок до 4 години.

(3) Съветът на настоятелите избира измежду членовете си председател.

(4) (Нова - ДВ, бр. 82 от 2020 г.) Директорът и заместник-директорите на училището, детската градина или центъра за подкрепа за личностно развитие не може да бъдат членове на органите за управление на настоятелството, докато заемат съответната длъжност, но може да участват в заседанията им със съвещателен глас.

Чл. 309. (1) (Нова - ДВ, бр. 82 от 2020 г.) Основна цел на настоятелствата е подпомагане, подкрепа и съдействие за развитие на детската градина, училището или центъра за подкрепа за личностно развитие.

(2) (Предишен текст на чл. 309 - ДВ, бр. 82 от 2020 г.) За постигане на целите си настояществата:

1. съдействат за осигуряване на допълнителни финансови и материални средства за детската градина, училището или центъра за подкрепа за личностно развитие и контролират целесъобразното им разходване;
2. подпомагат изграждането и поддържането на материално-техническата база на детската градина, училището или центъра за подкрепа за личностно развитие;
3. съдействат при организиране на ученическото хранене, за осигуряване на транспорт и при решаването на други социално-битови проблеми на децата, учениците, учителите от училището, детската градина или центъра за подкрепа за личностно развитие;
4. съдействат за реализирането на програми по проблемите на децата и учениците, за заниманията по интереси, организирания отход, туризъм и спорт с децата и учениците;
5. организират и подпомагат обучения на родителите по въпросите на възпитанието и развитието на техните деца;
6. организират обществеността за подпомагане на детската градина, училището или центъра за подкрепа за личностно развитие;
7. сигнализират компетентните органи при извършени нарушения в системата на предучилищното и училищното образование.

Из Закона за предучилищното

и училищно образование,

ДВ, 79, 13.10.2015, в сила от 01.08.2016 г.

Prof. Penka Nenova Tsoneva, Sc.D.

Web of Science Researcher ID: V-1340-2019

Faculty of Education,

Sofia University „St. Kliment Ohridski“

1504 Sofia, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., Bulgaria

E-mail p.tsoneva@fp.uni-sofia.bg